

Onderwijstijdverlenging: Waarom en hoe?¹

Oberon: Pieter Appelhof, 2009

In het schooljaar 2009-2010 zijn in Nederland in 26 gemeenten pilots uitgezet om ervaring op te doen met extra onderwijstijd voor achterstandskinderen. De extra leertijd wordt gerealiseerd door verlenging van de schooldag en de inrichting van weekend- en zomerscholen. De extra leertijd is in het bijzonder gericht op het wegwerken van taal- en rekenachterstanden. Daarnaast worden verrijkende activiteiten aangeboden. Van leerlingen wordt verwacht dat ze meerdere jaren deelnemen.

Wat is de zin van onderwijstijdverlenging? Deze notitie gaat over vormen van onderwijstijdverlenging, in het bijzonder verlengde schooldag en de condities waaronder resultaten worden geboekt, gebaseerd op een internationale literatuurstudie (Appelhof, 2009).

Motieven voor onderwijstijdverlenging

De Nederlandse aanpak van onderwijstijdverlenging stelt zich specifiek ten doel om de basisvaardigheden van kansarme onderpresteerders te verbeteren. In bijvoorbeeld de Verenigde Staten, waar onderwijstijdverlenging een grote vlucht heeft genomen, worden meer motieven voor onderwijstijdverlenging aangevoerd. Voor 1990 ging het er om kansarme kinderen van de straat te houden met vooral recreatieve activiteiten. Heden ten dage zijn de beweegredenen geprononceerder en dwingender. Er is een sterk besef dat de school niet de enige plaats is waar wordt geleerd en niet de enige factor is die de toekomst van kinderen bepaalt. De opvatting is dat het verwerven van kennis en vaardigheden buiten school, via informeel leren, de toekomstkansen van kinderen verbetert. Dit kan in settings als de verlengde schooldag, de zomerschool maar ook met de actieve hulp van ouders (Weiss, e.a. 2009). We noemen de belangrijkste argumenten voor onderwijstijdverlenging.

Leervorderingen

Kinderen uit achterstandsmilieus profiteren minder van potentiële leermogelijkheden in de omgeving. Hun ouders bieden minder leeransen (voorlezen, samen leerzame tv-programma's bekijken, bezoek brengen aan musea) en organiseren voor hun kinderen minder attractieve en leerzame vakanties bij gebrek aan financiën en eigen initiatief (Brown e.a., 2005). Tweederde van de prestatie-gap op het gebied van lezen en rekenen tussen kinderen uit de lagere en hogere inkomensgroepen wordt toegeschreven aan de ongelijke toegang tot ontwikkel- en leermogelijkheden buiten de school. Die 'gap' neemt per jaar toe, zeker in de zomervakanties (Alexander, e.a., 2007). In het Nederlandse basisonderwijs presteert 10 tot 18% van de leerlingen onder hun niveau (Onderwijsraad, 2007). Om onderpresteren tegen te gaan, is het allereerst van belang dat leraren hun onderwijs toesnijden op de specifieke moeilijkheden en behoeften van deze leerlingen. Het meest voor de hand ligt dat scholen hun leertijd zo effectief mogelijk besteden en binnen die tijd maatwerk leveren (opbrengstgericht werken). De Onderwijsraad pleit ook voor het inzetten van extra leertijd voor onderpresteerders boven de reguliere onderwijstijd.

Economische voorspoed

Een meer recente motivatie om het leren buiten school te bevorderen is om jongeren in de gelegenheid te stellen kennis en vaardigheden te verwerven waarmee ze in de toekomst de competitie kunnen aangaan op het gebied van de 'global economy' (Smink, 2007). Geconstateerd wordt dat het huidige traditionele onderwijs onvoldoende intellectuele vaardigheden als creatief en innovatief denken stimuleert. In verschillende westerse landen concentreert het onderwijs zich sterk op de verbetering van taal- en wiskunde vaardigheden, waarbij met behulp van 'assessment' en 'accountability' de effectiviteit van het onderwijs centraal staat. In Aziatische landen maar ook in Zuid-Afrika, Chili en Brazilië worden nu onderwijshervormingen doorgevoerd teneinde een betere bijdrage te kunnen leveren aan de kennisintensieve geglobaliseerde economie (Smink, 2007).

¹ Gebaseerd op het essay van Pieter Appelhof voor ECO3: <http://www.eco3.nl/eCache/DEF/1/14/434.html> Met dank aan Eef Jacobs, Ton Klein en Walter de Wit.

Anders leren

Vooraf het laatste motief voor onderwijstijdverlenging heeft geleid tot een brede definiëring van onderwijs waarvoor de term *complementair leren* wordt gebruikt. Scholen en buitenschools leren gezamenlijk bieden meer garanties voor een goede school- en maatschappelijke carrière van kinderen. Complementair leren is niet alleen gericht op cognitieve vaardigheden maar ook op het bevorderen van motivatie, zelfsturing, samenwerken, sociale competenties, het gebruik maken van het diverse aanbod aan mogelijkheden in de samenleving en het goed omgaan met de eigen psychische- en lichamelijke gezondheid (Weiss e.a., 2009).

Naast schoolse leercontexten, zijn andere settings en verwervingsmogelijkheden van even groot belang voor de ontwikkeling van kinderen. Daarbij is essentieel dat leerlingen tijdens het buitenschools leren geïnvolveerd raken (Smink, 2007). Kenmerken van *geïnvolveerd leren* zijn:

- Betrokkenheid: interesse om een bepaald talent of vaardigheid te ontwikkelen;
- Exploratie: iets nieuws proberen, experimenteren (o.a. via auditorprojecten);
- Verrijking: via veldwerk, kunst, muziek, sport of andere nieuwe activiteiten.

Onderwijstijdverlenging in Nederland

In Nederland treffen we anno 2009 verschillende vormen van onderwijstijdverlenging aan zoals bijspijkeruren huiswerkklassen en verlengde schooldag activiteiten, o.a. binnen kader van een brede school. In beperktere mate zijn er ook weekend- en zomerscholen.

Een bijzondere vorm van verlengde schooldag (6 extra uren per week verplicht) is de *leerkansenprofiel school*, een Haags initiatief en bestemd voor scholen met meer dan 70% gewichtenleerlingen. Het doel is de leer- en ontwikkelingskansen van kinderen, hun sociale competenties en hun maatschappelijke betrokkenheid te bevorderen. De extra activiteiten, o.a. op het gebied van sport en cultuur, hebben een talig en educatief karakter. Binnen de reguliere lessen komt zo meer tijd vrij voor lees- taal- en rekenontwikkeling.

Er zijn ook weekendscholen. De *IMC Weekendschool* draait op particuliere fondsen en heeft vestigingen in een aantal grote steden. Het doel is het verbreden van de perspectieven en de vergroting van het zelfvertrouwen van leerlingen (vanaf 12 jaar) uit achterstandswijken. De kinderen maken kennis met de wereld van wetenschap en kunst (geneeskunde, filosofie, poëzie, wiskunde, sterrenkunde en beeldende kunsten). De verwachting is dat kinderen drie jaar deelnemen. Ook de *Stichting Educatieve Begeleiding Amsterdam* (EBA) is gestart met weekendscholen in Bos en Lommer en Slotervaart te Amsterdam. De activiteiten, merendeels verrijkingsactiviteiten, vinden plaats op zaterdag- of zondagmiddag.

Zomerscholen zijn er in Almere, Arnhem, Delft, Roosendaal en Vlissingen. Ook in Utrecht en Amsterdam zijn initiatieven genomen voor het opzetten van zomerscholen.

Onderwijstijdverlenging in het buitenland

Kenmerkend voor de onderwijstijdverlenging in de Verenigde Staten is dat overwegend een integrale aanpak wordt gevolgd, waarbij gestreefd wordt naar meer effectieve instructietijd tijdens de reguliere schooluren en extra onderwijstijd na school (Rocha, 2007). Vormen van onderwijstijdverlenging zijn: de verlengde schooldag, de weekendschool, verlenging van het schooljaar met een continuooster. Er zijn year-roundscholen met uitbreiding op de dag, in de week en in de zomer. Dit kan 360 extra uur per jaar opleveren (30% extra tijd). In Nederland start in 2011 ook een experiment met een continuooster.

De extra onderwijstijd wordt besteed aan tutoring, educatieve service, verrijkende activiteiten (enrichment) op het gebied van cultuur, 'science' en sport, recreatieve activiteiten, huiswerkclubs en extra cursussen. Veel aandacht gaat uit naar de professionalisering van leerkrachten (effectieve instructievormen en positieve motiverende omgang met leerlingen).

Effecten onderwijstijdverlenging

Onderwijstijdverlenging leidt niet linea recta tot betere schoolprestaties. In de Verenigde Staten zijn tegen de 3000 year-round scholen. Year-round scholen met 180 instructie-uren leveren overwegend geen betere prestaties op bij lezen en rekenen. Wel is enige winst bij achterstandsl leerlingen geconstateerd ingeval extra RT en verrijkingsactiviteiten worden aangeboden. De voordelen van de year-round school moeten gezocht worden in satisfactie van leerkrachten, leerlingen en ouders én de

kostenbesparing door efficiënter gebruik van de ruimten. Year-round scholen die de leertijd hebben uitgebreid tot 360 extra uren presteren wel beter op taal- en rekenen (Hoxby en Murarka, 2008).

Het ITS (Driessen e.a., 2010) onderzocht in opdracht van het ministerie van OCW de effecten van tijd die jonge kinderen besteden aan onderwijs, opvang en sport en spel. De conclusie uit dit onderzoek is dat er nauwelijks harde conclusies getrokken kunnen worden over effecten van variatie in de inrichting van tijd. Er is volgens de auteurs dan ook dringend behoefte aan goed opgezet effectonderzoek.

Engeland kent *Playing for Success* (160 centra), een initiatief van Tony Blair. Uitverkoren kansarme leerlingen komen na school bijeen in een sportstadion. Per centrum worden per jaar 500 leerlingen ontvangen gedurende 2 á 3 uur per week en 8 tot 10 weken lang. De groepen tellen 15 leerlingen. Deze motiverende sportomgeving (rolmodellen) is bedoeld om de onderwijskansen te verbeteren. Uit onderzoek van Sharp, e.a. (2002) blijkt dat *Playing for Success* erg populair is. De vrijwillig deelnemende, maar uitverkoren leerlingen en hun ouders zijn zeer tevreden. De onderzoekers signaleren winst in vaardigheden, vooral in rekenen, ICT en zelfvertrouwen. De resultaten zijn redelijk gelijk voor alle groepen (ethniciteit, geslacht, ouderlijk inkomen). In later onderzoek hebben Sharp, e.a. (2007) nagegaan of er ook langetermijneffecten worden bereikt. Het beeld is wisselend. In vergelijking met controlegroepen is er bij een kleine groep van leerlingen van enkele centra blijvend succes geconstateerd. De centra met een succes op de lange termijn functioneren op een kwalitatief hoog niveau. Ze houden intensief contact met de scholen van de leerlingen voor, tijdens en na deelname via informatie, overleg, bezoeken en adviezen (studie- en leerhulp). Ze zijn, wat de leeraanpak betreft, gericht op 'selfregulation.' De instructieaanpak is in het bijzonder gericht op de specifieke leerproblemen van de individuele leerlingen. Er is voortdurende positieve feedback van de docent richting de leerlingen. Ze leren zelfstandig opdrachten uit te voeren waardoor hun zelfvertrouwen toeneemt. De gevolgde werkwijze op de centra wordt overgedragen aan de reguliere scholen van de leerlingen. Tevens worden intensieve contacten met ouders onderhouden ter bevordering van hun betrokkenheid. De succesvolle centra selecteren leerlingen die het beste kunnen profiteren van de centra. *Playing for Success* bestaat sinds 2009 ook in Nederland.

Conclusies en aanbevelingen

Samenvattend: het blijkt dat betere resultaten afhankelijk zijn van de hoeveelheid extra leertijd, de kwaliteit van de invulling van de extra leertijd én van de verbinding die wordt gelegd met de aanpak tijdens de reguliere lessen. De beste resultaten worden geboekt wanneer binnen de reguliere tijd én de uitgebreide tijd het programma de kenmerken toont van effectief onderwijs. Op basis van de hier beschreven oriëntatie op onderwijstijdverlenging, formuleren we een aantal aanbevelingen die het effect van de verlenging van onderwijstijd bevorderen:

1. Ontwerp een lesprogramma met een expliciete doelstelling;
2. Selecteer een duidelijk omschreven doelgroep.
3. Vul het reguliere lesprogramma aan met verrijkingsactiviteiten om zo de context van het leren te verbeteren;
4. Baseer het onderwijsprogramma op de kenmerken van effectief onderwijs zoals hoge verwachtingen, positieve benadering van leerlingen, 'time on task', aansluiten op specifieke behoeften van leerlingen, bevorderen van zelfstandigheid in het leren, monitoren van vorderingen en focus op resultaatverbetering.
5. Besteed veel aandacht aan het bevorderen van zelfvertrouwen van de leerlingen.
6. Zorg voor een goede aansluiting tussen het programma van de verlengde onderwijstijd en het reguliere lesprogramma;
7. Stimuleer de betrokkenheid van ouders van de leerlingen;
8. Blijf intensieve contacten houden met de betrokken scholen om zo lange termijn effecten te bewerkstelligen;
9. Zorg voor goede randvoorwaarden als budget, tijd, ruimte, materialen en scholing van leerkrachten;
10. Zorg voor goed onderwijskundig leiderschap.

Literatuur

Alexander, K., Entwisle, D., Steffel & Olson, L. (2007). Lasting consequences of the summer learning gap. *American Sociological Review*, vol. 72 (2), 167-180).

Appelhof, Pieter. (2009). *Een oriëntatie naar uitgebreide onderwijstijd*. <http://www.oberon.eu>

Borman, G.D.& Dowling, .N. M. (2006a). Longitudinal Achievement Effects of Multiyear Summer School: Evidence From the Teach Baltimore Randomized Field Trial. *Educational Evaluation and Policy Analysis Spring 2006*, vol.28, No.1. pp. 25-48.

Brown, C.G., Rocha, E., & Sharkey, A. (2005). Getting smarter, becoming fairer: A progressive education agenda for a stronger nation (pp.16-27). Washington, DC: Center for American Progress (<http://www.americanprogress.org/kf/taskforcereportfinal.pdf>)

Driessen, G. Claessen, A. & Smit, F. (2010). *Variatie in schooltijden*. Nijmegen: ITS.

Hippel, P.T., von, Powell, B., Downey, D.B., & Rowland, N. (2007). The effect of school on overweight in childhood: Gains in children's body mass index during the school year and during summer vacation. *American Journal of Public Health*, 97 (4), 796-802.

Hoxby, Caroline. M. & Murarka, Sonali. (2008). New York City Charter Schools. Who attends them and how well they teaching their students? *Education next*, vol. 8, no 3, pag. 1 - 8.

Luyten, H. Schildkamp, K., Verachtert, P. (2008). Vooruitgang in technisch lezen gedurende het schooljaar en de zomervakantie. *Pedagogische Studiën. Tijdschrift voor onderwijskunde en opvoedkunde*, jrg. 86, nr. 3, p. 196 - 213.

Onderwijsraad (2007). *Presteren naar vermogen*. Den Haag: Onderwijsraad.

Rocha, Elena (2007). *Choosing more time for student's. The what, why and how of expanded learning*. Washington: Centre for American Progress.

Sharp, Caroline, Blackmorte, Jenny, Kendall, Lesley, Greene, Katy, Keys, Wendy, Macaulay, Anna, Schagen, Ian, Yeshanew, Tilaye. (2002). *Playing for Succes. An evaluation of the fourth Year*. London: National Foundation for Education Research.

Sharp, Caroline., Chamberlain, Tamsin, Morrison, Jo, Filmer-Sankey, Caroline. (2007) *Playing for Succes. An evaluation of its long term impact*, London: National Foundation for Education Research.

Smink, J.D. (2007) *Summer learning programs and student success in the global economy*. New directions for youth development, no 116. Wiley InterScience

Weiss, H, B., Little P.M.D., Bouffard, S.M., Deschenes, S.N., & Malone, H.J. (2009). *The federal role in Out-of School Learning: After-school, Summer Learning and Family involvement as critical learning support. A research review paper and recommendations*. Cambridge, MA: Harvard Family Research Project.